

ממש כמו באנטארטיקה מסתתר הלב הפועם, המסמל חיים, תחת המעטפת השוממה של קרח-עד, המסמל מוות. ודומה שרק מי שמגיע אל הסוף שאין סופי ממנו, ולא כל שכן מי שמביא את חייו אל האפשרות הקיצונית הזו, מגלה את משמעות החיים.

הסיום הסמלני אינו מתיישב עם רובה של העלילה, שהיא ריאליסטית. מירן תופש את הריאליזם בצורה פשטנית למדי. לא כהסתברות אמינה של ההתרחשויות ואף לא כהעמקה במציבם האנושי של הגיבורים על רקע דמוי-ממשות, אלא כהמחשה מדוייקת של בימת החזיון. שמות מקומות, מאכלים, משקאות, סיגריאות, שמות זרים שונים מפורזים לרוב בטקסט כדי לשכנע אותנו שאנו נמצאים במקומות מרוחקים, שבהם שוהים אנשי הצללים נהוהו בדוייה במסגרת עבודתם. הסצינות שבהן הוא מתאר את גיבוריו יכולות להתקיים גם בלי מיפגן חיצוני כזה בשמות וכלי פירוסם הרשימתי.

כת אילו סופרה כולה ע"י הגיבור המרכזי בגוף ראשון. אז היה ודאי מוצרק יותר השימוש בכינויים לזיהוי הגיבורים: הבלגי, הצרפתי, האיטלקי, הצ'יליאני, הרוקח וכדומה. הן כדי להמחיש הווי שמקובל בעבודתם של אנשי הצללים והן כדי להרגיש את יחסי הניכור ששולטים בעבודה זו. אך כאשר מספר כליידוע משתמש בכינויים, לא בציטוט דרכיהם של גיבוריו, אלא בפעולת הסיפור שלו, אין טיבו כנאראטור מובן לקורא, מהיגם שכרובזמן הוא מזהה את גיבוריו גם בשם האמיתי.

בכל מקרה, המספר הכליידוע, שמגיע את פעולת-הסיפור עד עמוד 73, שוקר בעיקר על עלילת-החשאין. את העלילה הרומנטית הוא מותיר מרומזת ומפורדת. לפרשת האהבה בין שני הסוכנים, שכל אחד הותיר בארץ ביווג ומשפחה, יש אמנם התחלה, אמצע וסיום, אך למעברים התפניתיים מהתאהבות לפי ריחה חסרים הסברים סיבתיים מספיקים. סיפור האהבה פשוט עשוי קרעים שאינם מתאחים לרצף ברור והגיזני.

יוסף אורן

ביקורת

ראובן מירן / דרומית לאנטארטיקה / כתר / סדרת צד התר / 1990 / 101 עמ'

עלילות סיפוריו של ראובן מירן מתמקדות בחייהם העלומים של סוכני השירות החשאי או של אנשים העוסקים במעשים שהשתיקה יפה להם. סופר מסוגו של מירן מאפשר לקורא להתוודע למחוז זר של החיים, שבו מתרחשים אירועים בלתי-שיגריים תיים לאנשים יוצאי-דופן. הקריאה על קורותיהם של אנשי הצללים היא הזדמנות לרוב הקוראים להכיר סוג של חיים שלי עולם לא יתנסו בו. זוהי ככל הנראה סיבת הצלחתן של הספרות הבלשית, ספרות הריגול, ספרות ההרפתקאות וספרות הפשע - הצלחה שכפתה על המחקר האקדמי לבחון אפשרויות להעניק הכשר לז'אנרים שהוערכו כספרות נחותה ובלתי-ליגיטימית.

לשבחו של מירן ייאמר שסיפוריו אינם מסתפקים בסיפוק הסקרנות גרידא, בהצצה לעולמם של אנשי הצללים שלנו. דר מה שאת עיקר מאמציו הוא מנסה להשקיע רוקא בהסרת מחיצת הזרות, שחוצצת בין עולמם של הסוכנים החשאיים ובין הקורא האזרחי. אין הוא מפאר את הצלחותיהם ואין הוא מתארם כסור פרי-אנשים. למען האמת הוא מאפיין אותם כאנטי-גיבורים וטר רח להבליט את תחושותיהם האנושיות, כגון: הפחד, הכרדות, הגעגועים והאהבה. ניתן לשער, שהדגשותיו אלה מוסרות תמור נה מהימנה יותר על עולמם של הסוכנים החשאיים מרוב הספריים הממוסחרים שנכתבו עליהם.

כתיבתו של מירן אינה חשודה באי-הימנות התאור של אנשי הצללים ועולמם. אי-הנוחות ממנה נעוצה בסתירה פנימית החוזרת ומתגלה בכתיבתו: הסתירה בין רצונו להפשיל בעבורנו את המסך, כדי שנוכל להכיר את עולמם החריג של אנשי הצללים ולהיווכח שהם בני-אדם רגילים, ובין היסוסו לבצע את ההפשלה הזאת בהחלטיות מלאה. עולמם של גיבוריו מוצג לעינינו כמו מבעד עדשה מעורפלת או כמו לאור נר מהבהב. רצונו של מירן לתאר את גיבוריו כבני-תמותה, עם חולשות-אנוש טיפוסיות ועם מאוויים רומים לאלה של כולנו, אינו מצ' ליח להתממש, בגלל התמכרותו לפעולת-סיפור שכולה רמיוות, הסתרת מניעים והעלמת הסברים. כסופר פועל מירן בשיטות התחמקות והסתרות שהן טיפוסיות לגיבוריו, אנשי הצללים: הוא מבליט את התחפושת ומעלים את הזהות האמיתית. ולפיכך הוא חוזר ומשיג תוצאה זהה: סיפור המצטייר כחידה שאי-אפשר לפצח אותה.

גם בנובלה החדשה, "דרומית לאנטארטיקה", בולם מירן כמנהגו את העלילה הרומנטית, זו שאמורה להבליט את אנושיותם של סוכנים חשאים. הוא מונע מגיבוריו לבטא את רגשותיהם (רוך, התלהבות, תשוקה, טרוף רומנטי וכדומה) בדרך ישירה, והוא אוסר על "המספר" לגלותם בדרך מיטונימית. על כל אלה הוא מתיר "מספר" לספר בסגנון "גברי": דיבור לאקוני וקצוב, צמוד להתרחשויות החיצוניות, מקפיד למסור פרטים קונקרטיים ומצנן כל התלבטות של רגש חם.

הטיפול "הגברי" של מירן בעלילה הרומנטית תורם לסתימת תה של העלילה ולהיווצרותם של פערים גדולים מדי בסיפור האהבה של גיבוריו. ואז מתבלטת רציפותה ושלמותה היחסית של עלילת-החשאין, המספרת על פעולותיהם של הסוכנים בש' ליחותה של המדינה באירופה ובאפריקה. אותו סגנון "גברי", שמתיישב היטב כל-כך עם תאור ההרפתקאות של הסוכנים החשאיים, נוטל מהעלילה הרומנטית כל טיפת לחלוחית ומותיר תאור שדוף וחסר-חינוניות של יחסים בין גבר ואשה, המתאבלים זה בזה במהלך מסעיהם העלומים ברחבי העולם.

ניכר שמירן מתקשה לפתח את סיפור האהבה, והוא מרגיש גם נוח יותר וגם בטוח יותר כאשר הוא נסוג מהזירה הרומנטית לזירה המתארת את עיסוקם החשאי של גיבוריו. בריחותיו של "המספר" מעלילת-האהבה לעלילת-החשאין מרחיקה את הנוכח לה ממסרתה: על הסיפור משתלטת עלילת-החשאין, שהיתה אמורה לשרת בתפקיד של רקע בלבד, וזו הרומנטית, שהתכוונה להיות עיקר ושהיה עליה להבליט את אנושיותם של הסוכנים החשאיים, נדחקת אל השוליים ונותרת בלתי-מגובשת.

מירן התקשה לארוג בנובלה שתי עלילות כה שונות ברוחן. זהו כנראה ההסבר להחלפת הסמכות המספרת ברבע האחרון של הנובלה. עד עמ' 73 מופקד על פעולת-הסיפור מספר כליידוע. משם ואילך ממשיך את מלאכת-הסיפור הגיבור המרכזי, רון דילר. השינוי הזה איננו הכרחי, אם נעשה כדי לתמוך בעלילה הרומנטית וכדי לאפשר את מסירת הגיזני של הגיבור הזה על אנטארטיקה (עמ' 97-101). מספר כליידוע מסוגל היה לשרת את הגיבור גם בכך. אף כי הנובלה בכללה דומה שהיתה מתברר

אהבת אנשי הצלל

ראובן מירן טורח להבליט את התחושות האנושיות של הסוכנים החשאיים שלו. אבל אין צורך לשלוח אותם עד לקוטב הדרומי כדי להמשיל את קיומנו למסע על יריעת קרח שוממה במאמץ נואש לגלות את פעימות הלב החי, את הלבול הקצר והחולף של האהבה

לפני שנים אחדות קראתי נובלה קודמת שפירסם ראובן מירן, "לילה על העיר" (בהוצאת ספרית "תרמיל" של הוצאת משרד הבטחון, 1987), שמתרחשת בארץ ולא באנטארטיקה. בגלל הדמיון ביניהן, נראה לי שלא היה שום הכרח להרחיק את הגיבורים עד לקוטב הדרומי כדי להמשיל את קיומנו, כמסע על יריעת קרח קפואה ושוממה במאמץ נואש לגלות את פעימות הלב החי, את הלבול הקצר והחולף של האהבה. עם כל הרצינות שניכרת בכתיבתו של מירן ועל אף המאמץ להעניק לסיפוריו משמעות פילוסופית, יש מידה לא מבוטלת של מלאכותיות במתיחה המתמדת של העלילות אל קוטב רעיוני פסימי-אופטימי זה. זו דומה בעיני לפריטה של נגן על מיתר יחיד. גם אם יהיה לבסוף וירטואוז בקנאות-רניזירותו לנגן עליו בלבד, סופו שיטיל עלינו שיעמום.

ההיכרות בין רון ונורה מתחילה בצורה כנאלית וסתמית: נורה אוספת את רון אל מכוניתה בבוקר גשום וחורפי בשולי המושבה שבה מתגוררים שניהם. ההיכרות מתפתחת בהמשך כאהבה בזירות שונות בעולם, שבהן שוהים שניהם במסגרת עבודתם המסוכנת. ובלא שום סיבה מתנתק הקשר ביניהם לאחר ביקורם באנטארטיקה. המאמץ בסיום לייחס לאנטארטיקה משמעות סמלית של קצה האפשרות הקיומית, שלאחריה מוכרח להתרחש הניתוק בין האוהבים, אינו מסביר כלום. לעומת זאת, הוא מצטייר כמאמץ יומרני ופתטי. הסעתם של הגיבורים בסוף הנובלה אל אנטארטיקה אינה מסתברת מעבודתם. המסע החריג הזה בא לסיים באופן מלאכתי את פרשת האהבה ביניהם ולשרת את הארגומנט האיריאלי של הנובלה על מציאותה של כפילות מהותית בקיומנו האנושי.